

COMPETENTIEPROFIEL

EVB+

Competentieprofiel voor begeleiders
in de gehandicaptenzorg die
ondersteuning bieden aan mensen
met een matige of (zeer) ernstige
verstandelijke beperking en moeilijk
verstaanbaar gedrag

1	Inleiding	3
1.1	Aanleiding en functie van het Competentieprofiel EVB+	3
1.2	Kenmerken van het Competentieprofiel EVB+	4
2	Beschrijving van de doelgroep	6
2.1	Mensen met EVB+	6
2.2	Mensen met EVB+ ondersteunen	9
2.3	Samenwerken met ouders en anderen	13
3	Competenties	14
	Bijlagen	
1	Aanpak, bronnen en deskundigen	31
2	Competenties uit het beroepscompetentieprofiel	34

Dit is het vernieuwde competentieprofiel voor begeleiders in de gehandicaptenzorg die ondersteuning bieden aan mensen met een ernstig verstandelijke beperking en moeilijk verstaanbaar gedrag – kortweg: het *Competentieprofiel EVB+*.

In dit inleidende hoofdstuk wordt eerst beschreven waarom er een apart competentieprofiel is voor het ondersteunen van mensen met EVB+ (paragraaf 1.1). Daarna komen de belangrijkste kenmerken van het profiel aan de orde (paragraaf 1.2). Een toelichting op de wijze waarop het profiel is opgesteld, de bronnen die zijn gebruikt en de deskundigen die zijn geraadpleegd, staan in bijlage 1.

1.1

Aanleiding en functie van het Competentieprofiel EVB+

Aanleiding

Het bieden van zorg en ondersteuning aan een aantal specifieke doelgroepen in de gehandicaptenzorg vraagt van begeleiders om aanvullende deskundigheid. Die deskundigheid staat in het *Competentieprofiel EVB+* centraal. In het profiel wordt beschreven welke specifieke competenties nodig zijn voor het ondersteunen van mensen met een matige of (zeer) ernstige verstandelijke beperking. Met 'specifieke competenties' wordt aangegeven dat dit competentieprofiel geen volledig overzicht van competenties bevat, maar is toegespitst op competenties die onderscheidend zijn voor het werken met mensen met EVB+. Het *Competentieprofiel EVB+* is te lezen als een aanvulling op het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg* uit 2022.

Functie

De belangrijkste functie van het *Competentieprofiel EVB+* is het bieden van een – door het werkveld gedragen – inhoudelijke standaard. Daaraan kunnen bestaande opleidingen worden gespiegeld. Ook kan zo'n profiel dienen als basis voor nieuwe opleidingen.

Het competentieprofiel kan ook een functie vervullen in het HR- beleid van de organisatie. Bijvoorbeeld als informatiebron om na te gaan in hoeverre medewerkers beschikken over de benodigde competenties, om de opleidingsbehoeften te inventariseren of als hulpmiddel bij de werving en selectie van medewerkers of de ontwikkeling van medewerkers.

1.2

Kenmerken van het Competentieprofiel EVB+

'Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg' is vertrekpunt

In het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg* zijn de taken en competenties voor de verschillende varianten van het beroep begeleider beschreven. Die zijn veelal ook van toepassing voor begeleiders van mensen met EVB+. Voor een deel is er bij hen sprake van een 'extra' in de vorm van een aanvulling of een toespitsing. Het *Competentieprofiel EVB+* is erop gericht om juist dit 'extra' te beschrijven. Hieruit vloeit voort dat in het profiel:

- *niet* de taken en competenties uit het beroepscompetentieprofiel worden herhaald. Het *Competentieprofiel EVB+* is immers een standaard voor specifiek op EVB+ gerichte opleidingen, niet gericht op de basis maar op het 'extra';
- *wel* wordt voortgebouwd op het beroepscompetentieprofiel. Door dit als vertrekpunt te nemen en ernaar te verwijzen kan helder worden aangegeven wat typerend of onderscheidend is.

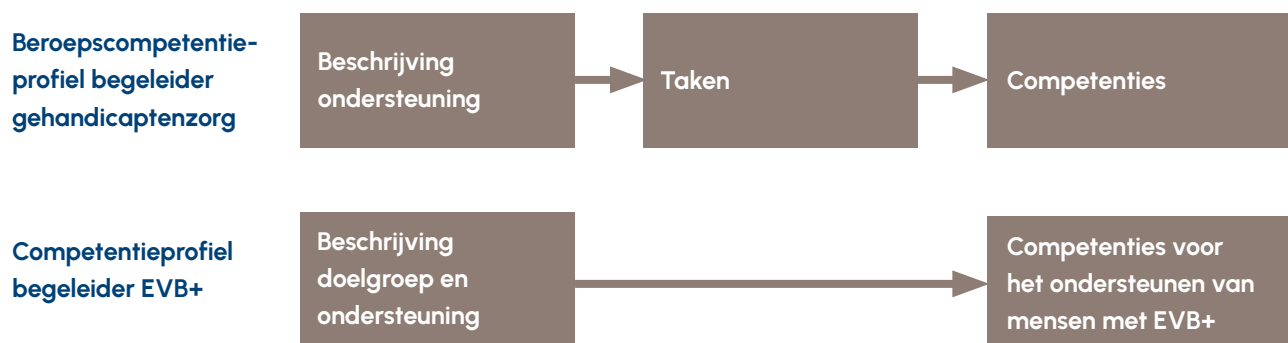
Kern: beschrijving doelgroep en competenties

Het *Competentieprofiel EVB+* bestaat uit:

- een beschrijving van de doelgroep; in deze beschrijving worden kenmerken van de doelgroep 'mensen met EVB+' geschetst. Vervolgens wordt aangegeven wat de betekenis hiervan is voor de begeleider van mensen met EVB+: wat maakt het werk anders en wat is cruciaal om hier goed mee om te gaan?
- de (specifieke) competenties waarover de begeleider dient te beschikken. Deze zijn enerzijds afgeleid uit het beroepscompetentieprofiel, door het beantwoorden van de volgende vragen: welke competenties uit het beroepscompetentieprofiel zijn 'onverkort' van toepassing voor het werken met mensen met EVB+, welke dienen aangepast of toegespitst te worden, en zijn er voor het begeleiden van mensen met EVB+ competenties aan de orde die in het beroepscompetentieprofiel niet zijn beschreven? Anderzijds vloeien de competenties voort uit de beschrijving van de doelgroep en het ondersteunen van mensen met EVB+.

In het *Competentieprofiel EVB+* zijn geen taken geformuleerd. Hiervoor is gekozen omdat de taken voor het ondersteunen van mensen met ernstig verstandelijke beperking en moeilijk verstaanbaar gedrag niet wezenlijk afwijken van de taken zoals beschreven in het beroepscompetentieprofiel.

Schematisch kan het bovenstaande als volgt worden weergegeven:

Afbakening van het competentieprofiel

Het *Competentieprofiel EVB+* heeft, zoals de volledige naam aangeeft, betrekking op begeleiders in de gehandicaptenzorg die zorg en ondersteuning bieden aan mensen met een matige of (zeer) ernstige verstandelijke beperking en moeilijk verstaanbaar gedrag. Mensen met een *lichte* verstandelijke beperking en moeilijk verstaanbaar gedrag behoren niet tot de doelgroep van dit competentieprofiel. De ondersteuning van deze doelgroep komt aan de orde in het *Competentieprofiel LVB+*.

In lijn met het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg* behoren medewerkers in de paramedische zorg niet tot de doelgroep van dit competentieprofiel. Hetzelfde geldt voor staf-functionarissen en leidinggevenden.

Terminologie

De term 'moeilijk verstaanbaar gedrag' wordt gebruikt om te benadrukken dat de oorzaak en betekenis van het gedrag vaak moeilijk zijn te achterhalen. Ander termen hiervoor zijn *gedragsproblemen*, *probleemgedrag* of *signaalgedrag*.

De term *begeleider* wordt in dit competentieprofiel gebruikt als verzamelbegrip voor functies - van uiteenlopend functieniveau - in het primaire proces van de gehandicaptenzorg. Instellingen voor gehandicaptenzorg gebruiken voor deze functies verschillende benamingen zoals assistent begeleider, begeleider, woonbegeleider, activiteitenbegeleider, persoonlijk begeleider, senior begeleider, coördinerend begeleider, et cetera.

In dit hoofdstuk komen de belangrijkste kenmerken van de doelgroep 'mensen met EVB+' aan de orde (paragraaf 2.1). Daarbij wordt steeds aangegeven wat de betekenis daarvan is voor de begeleider van mensen met EVB+: wat maakt het werk anders en wat is cruciaal om hier goed mee om te gaan (paragraaf 2.2)? Ten slotte wordt in paragraaf 2.3 ingegaan op de samenwerking tussen begeleiders, ouders en andere betrokkenen.

In de zorg voor mensen met EVB+ vindt een verschuiving plaats naar zaken die uitstijgen boven de basisbehoeften. Daarbij wordt het van belang geacht dat niet alleen wordt gekeken naar de beperkingen maar ook naar de mogelijkheden van de persoon met EVB+. Dit competentieprofiel EVB+sluit aan bij deze verschuiving.

2.1

Mensen met EVB+

Bij mensen met EVB+ is sprake van een matige of (zeer) ernstige verstandelijke beperking in combinatie met moeilijk verstaanbaar gedrag (daarop duidt de + in de afkorting). Juist deze combinatie onderscheidt de doelgroep van anderen, zoals mensen met LVB of EMB. Deze combinatie van een ernstig verstandelijke beperking en het moeilijk verstaanbare gedrag, kan bij iedereen met EVB+ anders tot uiting komen. Vaak speelt daarnaast ook nog andere problematiek (bijvoorbeeld fysiek, psychiatrisch) een rol. In dit opzicht is geen sprake van een homogene doelgroep. Bovendien kunnen de mogelijkheden en problemen bij mensen met EVB+ van tijd tot tijd sterk wisselen.

Verstandelijke beperking

Bij de doelgroep van dit *Competentieprofiel EVB+* is sprake van een matige of (zeer) ernstige verstandelijke beperking. Deze verstandelijke beperking bepaalt voor een groot deel hun ondersteuningsbehoefte. Mensen met een (zeer) ernstige verstandelijke beperking zijn hun leven lang afhankelijk van zorg, op alle levensgebieden. Om autonomie te ervaren, hebben zij relaties nodig met begeleiders en anderen in hun omgeving. Door de verstandelijke beperking en eventuele bijkomende problematiek zijn de mogelijkheden voor verbale communicatie beperkt, en de gebaren, mimiek en andere vormen van lichaamstaal zijn voor anderen vaak moeilijk te interpreteren.

In de *Leidraad perspectief op persoonsgerichte zorg* voor mensen met een (zeer) ernstige verstandelijke beperking en een intensieve zorgvraag wordt aangegeven dat deze mensen (zeer) ernstige beperkingen hebben in het adaptief functioneren (Bureau HHM, 2021). Het adaptief functioneren komt tot uiting in conceptuele, sociale en praktische vaardigheden. In het *Handboek voor de classificatie van psychische stoornissen (DSM-5®)* wordt in tegenstelling tot de voormalige DSM-4, niet het cognitieve maar het adaptief functioneren als uitgangspunt genomen om de mate van verstandelijke beperking

te bepalen. Dit betekent dat mensen EVB hebben als sprake is van een ernstige beperking in het adaptief functioneren, in combinatie met een matige, ernstige of zeer ernstige verstandelijke beperking.

Bijkomende problematiek

Naast de verstandelijke beperking is bij mensen met EVB+ veelal ook sprake van andere beperkingen, genetische aandoeningen ((bijvoorbeeld het Smith-Magenis syndroom), stoornissen (bijvoorbeeld autisme) en/of problemen op het gebied van de lichamelijke en psychische gezondheid. Zo lopen mensen met een (ernstige) verstandelijke beperking een verhoogd risico op bijvoorbeeld epilepsie, reflux, slaapstoornissen en obstipatie. Ook problemen met de sensorische integratie komen veel voor, wat onder meer kan leiden tot overgevoeligheid voor bijvoorbeeld bepaalde geluiden. Daarnaast kan sprake zijn van kwetsbaarheid, hechtingsproblematiek en psychisch leed. Zowel somatische aandoeningen als psychiatrische problematiek kunnen het lastig maken om het gedrag van de persoon te begrijpen. Het verlenen van medische hulp – bijvoorbeeld behandeling in een ziekenhuis of door een tandarts – maar ook de dagelijkse persoonlijke verzorging kan bij mensen met een ernstige verstandelijke beperking erg gecompliceerd zijn.

Disharmonisch profiel

Bij veel mensen met EVB+ is sprake van een *disharmonisch profiel*, dat wil zeggen dat bij hen niet alle ontwikkelingsdomeinen even ver zijn ontwikkeld. Zo komt het bij mensen met een (zeer) ernstig verstandelijke beperking bijvoorbeeld vaak voor dat iemand in staat is om bepaalde handelingen uit te voeren, zonder echt begrip van deze handelingen.

Mensen met een matig cognitieve beperking zijn vaak verbaal sterk, maar ook bij hen blijft het begrip daarbij achter. Ook komt het vaak voor dat zij emotioneel minder ontwikkeld zijn dan verstandelijk en/of dat het emotioneel ontwikkelingsprofiel op zichzelf niet harmonisch is opgebouwd. Dit alles maakt dat mensen met EVB+ soms meer 'kunnen' dan 'aankunnen', wat het risico van overschatting en overvraging met zich meebrengt.

In de *Leidraad perspectief op persoonsgerichte zorg* wordt erop gewezen dat mensen met ernstige cognitieve beperkingen veelal minder beschikken over een adequate taalproductie en een scala aan non-verbale manieren van communiceren gebruiken (Bureau HHM, 2021). Ze communiceren via gezichtsuitdrukkingen, geluiden, bewegingen, fysiologische reacties, lichaamshouding of spierspanning. De persoon met EVB is afhankelijk van de interpretatie door de ander, maar ook van het gebruik van ondersteunende communicatie zoals pictogrammen. De communicatie zal stagneren als de ander niet goed in staat is de signalen op te pikken. Naast de stagnatie van de communicatie kan 'niet begrepen worden', of 'de ander niet begrijpen' spanning met zich meebrengen.

Moeilijk verstaanbaar gedrag

Bij de persoon met EVB+ is sprake van gedragsproblemen die zich op verschillende manieren kunnen uiten, zoals dwangmatige handelingen, agressie naar de ander, destructief gedrag, zelfverwonding of een zeer passieve houding waarbij iemand niet meer tot enige activiteit komt. De uitingen zijn bij iedere persoon met EVB anders en wisselen ook bij individuele personen. Bovendien kunnen mogelijkheden en beperkingen van tijd tot tijd sterk wisselen, wat vaak te maken heeft met een onveilige of onduidelijke situatie waarvan dan sprake is. De oorzaak van het gedrag kan heel divers zijn. Bij mensen met EVB+ is vaak sprake van stress (bijvoorbeeld als gevolg van geen, onvoldoende, onveilige of angstige hechting) en een onvermogen om deze stress te hanteren. De stress kan zich bijvoorbeeld uiten in angst, boosheid, machteloosheid, frustratie of de ervaring geen grip of invloed op het leven te hebben.

Voor mensen met een (zeer) ernstige verstandelijke beperking is het moeilijk om hun behoeften aan de buitenwereld duidelijk te maken. Er is sprake van *moeilijk verstaanbaar gedrag*: voor begeleiders en familie is het moeilijk om te achterhalen wat de betekenis of boodschap is die achter het gedrag ten grondslag ligt. Het is voortdurend zoeken om uit te vinden waar het gedrag vandaan komt, zodat wordt voorkomen dat het gedrag blijft bestaan, verergert of nieuw gedrag ontstaat dat lastig te duiden is.

Het gedrag van mensen met EVB+ kan worden beschouwd als een sociaal verschijnsel: het gedrag is niet een persoonskenmerk als zodanig, maar ontstaat in een (voortdurend veranderende) interactie tussen de persoon met EVB+ en zijn directe omgeving. Als de omgeving waarin mensen met EVB+ zich begeven optimaal aansluit bij de behoeften van mensen, zou moeilijk verstaanbaar gedrag niet of in veel mindere mate voorkomen (Bisschops & Leeflang, 2023).

Complexe levensgeschiedenis

Mensen met EVB+ hebben vaak veel meegemaakt in hun leven, zoals vroeg uit huis, wonen in een instelling, verandering van instelling of locatie, afhankelijk zijn van anderen, wisselingen in begeleiders en huisgenoten met moeilijk verstaanbaar gedrag. Daardoor hebben ze een grote kans op het ervaren van traumatische gebeurtenissen. Tegelijkertijd is het mogelijk dat een rigoureuze verandering van omgeving voor iemand met EVB+ nodig wordt geacht omdat die vastloopt in de eigen patronen.

Ouders en naasten

Ouders zijn al vanaf de geboorte van hun kind bezig om de juiste zorg en begeleiding te krijgen. Hierdoor moeten ze samenwerken met vele professionals en organisaties. Voor ouders – en later misschien ook voor broers of zussen – ontstaat het besef dat het zorgen voor hun kind met EVB+ levenslang doorgaan. Zij blijven terwijl begeleiders, hoe zorgzaam en betrokken ook, tijdelijk met hun kind samenwerken. Dit alles is

complex en vraagt veel. Echt contact, in relatie staan met ouders en het gezin is van groot belang. Ouders willen graag gezien worden, goed contact, omdat ze zich bewust zijn van dat ze het samen met anderen moeten doen, met een gezamenlijk doel: namelijk dat het (volwassen) kind goede zorg krijgt en een zo goed mogelijk leven heeft.

2.2

Mensen met EVB+ ondersteunen

De ondersteuning van mensen met EVB+ onderscheidt zich van het werken met andere doelgroepen in de gehandicaptenzorg, vanwege de combinatie van onderstaande aspecten.

1 Een relatie opbouwen

Om goede ondersteuning te kunnen bieden is een goede band tussen begeleider en de persoon met EVB+ nodig. Tegelijkertijd kan het door de ernstige verstandelijke beperking zoeken zijn naar de juiste manier van contact maken en het begrijpen van de ander. Het moeilijk verstaanbaar gedrag maakt het soms ook spannend om bij iemand te blijven. Want ook de begeleider kan daar gespannen van raken.

De begeleider moet de relatie met mensen met EVB+ bewust kunnen inzetten om emotionele veiligheid voor hen te realiseren. Betrouwbaarheid, voorspelbaarheid en onvoorwaardelijkheid zijn in dit verband sleutelbegrippen. Mensen met EVB+ moeten kunnen vertrouwen op de mensen om hen heen. Van belang daarvoor zijn het opbouwen van een vertrouwensrelatie, laten ervaren dat de begeleider er voor hen is, een op de persoon met EVB+ afgestemd dagprogramma met ritme en structuur, activiteiten die aansluiten bij iemands geschiedenis, interesses, levensfase én aansluiten bij diens beperkingen. Maakt ook duidelijkheid scheppen (bijvoorbeeld over de activiteiten) en het stellen van grenzen dragen hieraan bij. Dit vraagt van begeleiders toewijding, zelfvertrouwen en je durven te verbinden. Ook moet de begeleider duidelijk kunnen maken wat de kaders zijn en die voorleven (voordoen, een voorbeeld zijn). Door samen met de persoon met EVB+ activiteiten te ondernemen die succesvol zijn, kan diens vertrouwen groeien. De begeleider is erop gericht om de communicatie van de persoon met EVB+ te begrijpen, en deze waar mogelijk te leren op welke wijze begrijpbare signalen kunnen worden afgeven.

2 Richting geven, uitnodigen en ruimte geven

De afhankelijkheid van de persoon met EVB+, diens moeilijk verstaanbare gedrag, en de handelingsverlegenheid die daarbij op kan treden bij begeleiders zorgen er voor dat gemakkelijk een houding en cultuur van beheersing ontstaat. De uitingen daarvan – activiteiten structureren, werkzaamheden overnemen, gerichtheid op prikkelreductie – kunnen voor iemand met EVB+ als zodanig functioneel en prettig zijn. Het risico bestaat echter dat het leven hierdoor steeds schriller wordt en de kwaliteit van leven achteruitgaat. Een gebrek aan eigen invloed kan bovendien het moeilijk verstaanbare gedrag in stand

houden of verergeren.

Begeleiders moeten kunnen inschatten wanneer van een sturende aanpak kan worden overgestapt naar een benadering waarbij de persoon met EVB+ meer grip krijgt op de situatie of zijn leven en de kans krijgt eigen keuzes te maken. De begeleider moet structuur kunnen aanbieden aan en kunnen ordenen, maar daarbij steeds de situatie goed kunnen inschatten en een programma of de benadering van iemand met EVB+ kunnen aanpassen wanneer de omstandigheden daarom vragen.

De verzorging die mensen met EVB+ nodig hebben moet er niet toe leiden dat het 'zorgen voor' vanzelfsprekend wordt en de plaats inneemt van 'zorgen dat'. Een uitdaging voor de begeleider is om in alledaagse situaties kansen te zien voor (gezamenlijke) activiteiten en deze situaties daadwerkelijk te benutten en te vertalen naar meer perspectief of eigen invloed voor de persoon met EVB+. Deze ontwikkeling zal, in het bijzonder bij mensen met een (zeer) ernstige beperking, doorgaans verlopen in kleine stapjes en de begeleider moet daarom in dit opzicht 'klein kunnen kijken'. Ook is de ontwikkeling vaak moeilijk vooraf te plannen of te vatten in doelen; sensitiviteit voor het zien van geschikte momenten om met de persoon met EVB+ een stapje verder te gaan komt daarom goed van pas.

Het is verleidelijk om, in situaties of periodes waarin sprake is van balans – geen moeilijk verstaanbaar gedrag, het gaat goed – ernaar te streven de situatie zo veel mogelijk te houden zoals die is. Ook in die omstandigheden is het van belang dat de begeleider oog heeft voor (nieuwe) perspectieven voor de persoon met EVB+ die de kwaliteit van leven kunnen vergroten. Dit vraagt om een zeker 'gecalculeerd lef' en afstemming met andere beroepskrachten.

3 Omgaan met disharmonisch profiel

Bij mensen met EVB+ kan sprake zijn van een disharmonisch profiel. Dit brengt het gevaar van overschatting en overvraging van de persoon met EVB+ met zich mee. De begeleider moet zich hiervan bewust zijn en kunnen aansluiten op het cognitieve maar zeker ook op het emotionele niveau van de persoon. In de ondersteuning is het van belang steeds een goede inschatting te maken van de emotionele ontwikkeling van iemand met EVB+ en diens mogelijkheden en beperkingen. Aangezien die mogelijkheden niet vastliggen, is flexibiliteit en oog voor de actuele situatie daarbij nodig. Het vraagt een voortdurende gezamenlijke zoektocht om te voorkomen dat de persoon met EVB+ wordt overvraagd of overschat.

4 De boodschap achter het gedrag achterhalen

(Moeilijk verstaanbaar) gedrag van mensen met EVB+ heeft een betekenis. In de afgelopen jaren is het inzicht gegroeid dat het van belang is de boodschap achter het gedrag te achterhalen. Dit is vaak niet eenvoudig, om twee redenen. De eerste reden is dat de oorzaak van dat gedrag heel divers kan zijn – bijvoorbeeld (een combinatie

van) somatische aandoeningen of fysieke ongemakken, psychiatrische problematiek, effect van medicijnen, wisselwerking met de fysieke en sociale omgeving et cetera. De tweede reden is dat het door de beperkte communicatiemogelijkheden van mensen met EVB+ hun signalen moeilijk te begrijpen zijn.

Om het gedrag van de mensen met EVB+ zo goed mogelijk te duiden, is het op de eerste plaats nodig dat de begeleider zich bewust is van de (communicatieve) betekenis van dit gedrag, en er op is gericht om deze betekenis helder te krijgen. De begeleider moet de persoon met EVB+ goed kennen, met inbegrip van diens levensgeschiedenis. Het gedrag van de persoon met EVB+ komt voor een belangrijk deel voort uit een interactie tussen de persoon en diens omgeving. Begeleiders horen nadrukkelijk tot die omgeving en zijn dus onderdeel van dat gedrag. Zelfreflectie op het eigen handelen is voor een begeleider en voor een team noodzakelijk. Dat begint met een bewustzijn dat de begeleider zelf van invloed is op het gedrag van degene met EVB+, door de houding en het handelen, de emoties, maar bijvoorbeeld ook door (veranderingen in) uiterlijke verschijningsvormen zoals kleding. Vanuit dit bewustzijn kan de begeleider haar eigen gedrag inzetten als instrument: om de persoon met EVB+ zo goed mogelijk te bereiken en een relatie op te bouwen en die persoon te ondersteunen, en ook om moeilijk verstaanbaar gedrag te voorkomen. In dat opzicht is van belang dat mensen met EVB+ heel gevoelig kunnen zijn voor non-verbale communicatie; zij pikken emoties van anderen in hun omgeving snel op. Begeleiders moeten zich dit realiseren en een zeker vermogen tot emotionele regulering hebben of ontwikkelen.

Omdat mensen met EVB+ voor een belangrijk deel non-verbaal communiceren, is het van belang dat de begeleider betekenis kan verlenen aan non-verbale communicatie en lichaamstaal. Vaak zal er onzekerheid zijn over de interpretatie van de signalen. De begeleider moet in staat en bereid zijn om de eigen interpretatie te toetsen bij collega's, gedragsdeskundigen, ouders of familie.

5 Vrijheidsbeperkende middelen

Vrijheidsbeperkende maatregelen zijn alle maatregelen die de vrijheid van mensen met EVB+ beperken. Vrijheidsbeperking¹ kan vele vormen aannemen, zoals: fysieke vrijheidsbeperking (afzondering, fixatie), gedrag beïnvloedende medicatie, domotica (bijvoorbeeld sensoren), individuele afspraken die passen bij iemand met EVB+ (over roken, drinken, tijdsafspraken et cetera) en groepsafspraken/huisregels. Vaak worden vrijheidsbeperkende maatregelen toegepast om gevaar te voorkomen: gevaar of ernstig nadeel voor de persoon met EVB+ zelf, de begeleider of de omgeving. Omdat deze maatregelen diep kunnen ingrijpen op het leven van iemand met EVB+ (denk aan het belemmeren van de bewegingsvrijheid) zijn beleid en wetgeving erop gericht ze zo min mogelijk en in een zo licht mogelijke variant toe te passen. Zo regelt de *Wet zorg en dwang* de onvrijwillige zorg en opname van

1. Vrijheidsbeperking met toestemming is vrijwillige zorg, vrijheidsbeperking zonder toestemming is onvrijwillige zorg.

mensen met een psychogeriatrische aandoening of een verstandelijke handicap. En er gelden kwaliteitscriteria voor de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen.

Vrijheidsbeperking komt in de gehandicaptenzorg bij alle doelgroepen voor. Van alle begeleiders mag daarom worden verwacht dat zij op de hoogte zijn van wettelijke kaders en richtlijnen van de organisatie en daarnaar kunnen handelen, met het oog op zo groot mogelijke terughoudendheid en zorgvuldigheid bij het toepassen van vrijheidsbeperking. Bij mensen met EVB+ kunnen al snel situaties optreden waarbij het inzetten van zwaardere vormen van vrijheidsbeperking voor de hand ligt. Dat kan te maken hebben met de heftigheid en onvoorspelbaarheid van problematisch gedrag. Maar ook de onduidelijkheid over de oorzaak, de beperkte communicatiemogelijkheden kunnen hierbij een rol spelen. Dit alles kan bij de begeleider leiden tot handelingsverlegenheid en gevoelens van onzekerheid en uitzichtloosheid.

Van de begeleider EVB+ wordt gevraagd om ook in deze moeilijke en complexe omstandigheden niet te snel te kiezen voor (zware) middelen en maatregelen. Aan de basis hiervan staan goede kennis van mensen met EVB+, gerichtheid op de oorzaken van moeilijk verstaanbaar gedrag en bewustzijn van en openheid voor alternatieven voor vrijheidsbeperking. Van belang is daarnaast dat de begeleider zich ook in escalerende situaties niet te zeer laat leiden door emoties zoals boosheid en paniek. Naarmate de begeleider beter in staat is overzicht te behouden, is het beter mogelijk om een verantwoorde afweging te maken tussen het risico - voor degene met EVB+, de groep, de begeleider - en de zwaarte van de maatregel (proportionaliteit).

De inzet is dat de vrijheidsbeperking zo kort mogelijk duurt. Dat betekent dat de begeleider de persoon met EVB+ en diens omgeving goed moet monitoren en steeds opnieuw moet inschatten of een gehanteerde maatregel nog nodig is. Ook als de persoon met EVB+ zelf geen signaal afgeeft dat hij gebukt gaat onder de vrijheidsbeperking, moet deze toch zo snel mogelijk worden opgeheven of afgebouwd. Dat vraagt om een actieve houding gericht op het verantwoord terugdringen van maatregelen en middelen.

Van begeleiders mag worden verwacht dat zij het gebruik van vrijheidsbeperkende middelen aan de orde stellen in het (multidisciplinaire) team. Dat kan zijn om hun eigen inschatting in te brengen of te checken, maar bijvoorbeeld ook om elkaar scherp te houden in het zo veel mogelijk terugdringen van de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen.

2.3

Samenwerken met ouders en anderen

Bij het ondersteunen van mensen met EVB+ is samenwerking met ouders en met het sociale systeem essentieel. Ouders kennen degene met EVB+ en diens levensverhaal immers het beste. Deze kennis is van belang voor alle aspecten van ondersteuning, zoals het opstellen en uitvoeren van een ondersteuningsplan. Het goed informeren van ouders en met hen samenwerken kan er ook toe bijdragen dat eventuele verschillen van mening tussen ouders en begeleiders worden opgelost. Denk hierbij bijvoorbeeld aan meningsverschillen die te maken hebben met het spanningsveld tussen vrijheid en veiligheid. Van belang daarbij is dat de begeleider beseft dat bij veel ouders vaak sprake is van trauma en pijnlijke ervaringen en dat zij vaak jarenlang over hun eigen grenzen zijn heengegaan.

De samenwerking tussen ouders en begeleiders is vaak heel lastig, zeker bij mensen met EVB+, omdat zij zo ontzettend kwetsbaar zijn en het ook niet echt goed af te lezen is aan hun gedrag. Het is daarom erg belangrijk dat de begeleider oog heeft voor de kwetsbaarheid van de persoon met EVB+ en van de ouders. En de begeleider moet ook beseffen dat vragen en opmerkingen van ouders uit die ingewikkeldheid voortkomen. Dat vereist kennis over samenwerken onder druk en over werken in de driehoek van de persoon met EVB+ diens familie van de cliënt en de professional.

Organisaties moeten ervoor zorgen dat familie zich welkom voelt in de woning en de woonomgeving. En dat het leuk is om langs te komen. Vaak wil de familie een bijdrage leveren in het leven van hun familielid en zijn of haar huisgenoten, maar weten ze niet goed wat of hoe ze dat kunnen doen.

Bij veel mensen met EVB+ is sprake van somatische problematiek en dit kan met zich meebrengen dat iemand met EVB+ in aanraking komt met andere, bijvoorbeeld medische instanties. Behalve voor de persoon zelf kan dit ook voor medewerkers van deze instanties belastend zijn en leiden tot onzekerheid en weerstand. De begeleider moet in dergelijke situaties kunnen optreden als belangenbehartiger van de persoon met EVB+ en dienen als buffer voor stress, zorgen voor een goede informatievoorziening en bewaken dat mensen met EVB+ de zorg en hulp krijgt waar ze recht op hebben.

3

Op basis van de beschrijving van mensen met een matige of (zeer) ernstige verstandelijke beperking en moeilijk verstaanbaar gedrag (hoofdstuk 2), het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg* en andere bronnen (zie bijlage 1), staan in dit hoofdstuk de competenties die specifiek zijn voor het ondersteunen van mensen met EVB+. Deze competenties zijn een verbijzondering en uitbreiding van het beroepscompetentieprofiel. In dat profiel staat welke competenties in het algemeen van belang zijn voor het werken als begeleider in de gehandicaptenzorg (zie voor een overzicht van deze competenties bijlage 2).

Voorafgaand aan de beschrijving van de competenties gaan we kort in op twee aandachtspunten die van belang zijn voor een goed begrip van de rest van dit hoofdstuk: de beroepsvarianten die in het beroepscompetentieprofiel worden beschreven en de kennis die een begeleider nodig heeft op mensen met EVB+ te ondersteunen.

Beroepsvarianten

In het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg* zijn vijf varianten van het beroep begeleider onderscheiden:

- *assisterend begeleider*: biedt zorg en ondersteuning aan cliënten, assisteert begeleiders bij hun werk, zorgt ervoor dat de woonlocatie of het activiteitencentrum netjes en opgeruimd is en is verantwoordelijk voor de huishoudelijke taken;
- *begeleider*: voert het ondersteuningsplan uit en is samen met cliënten en collega's verantwoordelijk voor de dagelijkse zorg en begeleiding op de woonlocatie of in het dagcentrum;
- *persoonlijk begeleider*: stelt samen met de cliënt en diens ouders of wettelijke vertegenwoordiger het ondersteuningsplan op en ondersteunt cliënten bij hun dagelijkse activiteiten en persoonlijke ontwikkeling;
- *gespecialiseerd begeleider*: is gespecialiseerd op een bepaald gebied, zoals het ondersteunen van cliënten met langdurige en complexe problematiek, het ondersteunen van het netwerk van cliënten of het bevorderen van gezondheid;
- *coördinerend begeleider*: coördineert de werkzaamheden van het team, houdt het overzicht over de cliënten, de zorgplannen en de algehele gang van zaken en is verantwoordelijk voor de kwaliteit van zorg op de locatie.

Net als in het beroepscompetentieprofiel gaan de competenties in het *Competentieprofiel EVB+* vergezeld van een procesbeschrijving, waarbij de processtappen worden toegedeeld aan één of meer beroepsvarianten. In algemene zin kan hieraan worden toegevoegd dat in dit hoofdstuk, zoals in (beroeps)competentieprofielen gebruikelijk is, de competenties van een ervaren beroepsbeoefenaar worden beschreven. Tenslotte zijn alle beroepscompetentieprofielen Specifieke Doelgroepen redactioneel in één lijn gebracht.

Kennis

Een aantal kennisaspecten kan als *voorwaardelijk* beschouwd worden voor nagenoeg alle aspecten van de ondersteuning van mensen met EVB+. In verband met de leesbaarheid van dit hoofdstuk is ervoor gekozen om deze kennisaspecten niet bij de uitwerking (de procesbeschrijvingen) van alle competenties afzonderlijk te vermelden, maar voorafgaand aan de competenties te beschrijven. Deze 'voorwaardelijke kennis' is als volgt geformuleerd:

De begeleider EVB+ moet beschikken over basiskennis van:

- de werking van het brein;
- verstandelijke beperkingen (matig, ernstig, zeer ernstig);
- andere veel voorkomende beperkingen, stoornissen (waaronder autisme) en gezondheidsproblemen (epilepsie, reflux, slaapproblemen, psychiatrische problematiek etc.);
- sociale en emotionele ontwikkeling;
- disbalans tussen de cognitieve en de sociaal-emotionele ontwikkeling (disharmonisch profiel);
- de interactie tussen verstandelijke en andere beperkingen, stoornissen en gezondheidsproblemen;
- veel gebruikte medicijnen en hun (bij)werking;
- moeilijk verstaanbaar gedrag bij mensen met EVB+, inclusief mogelijke oorzaken en achtergronden;
- de fysieke en seksuele ontwikkeling van mensen met EVB+;
- hechting en hechtingsproblematiek;
- trauma's en traumaverwerking;
- fysieke vormen van stress en vormen van agressie;
- de invloed van (veranderingen in) de fysieke en sociale omgeving – inclusief de begeleider – op het welbevinden en op het (moeilijk verstaanbare) gedrag van de persoon met EVB+;
- (belemmeringen in de) mogelijkheden tot communicatie en contact;
- methodieken die kunnen worden gehanteerd voor de omgang met mensen met EVB+ en de context;
- relevante wettelijke kaders en richtlijnen van de organisatie, onder meer wat betreft vrijheidsbeperkende maatregelen.

Competentiegebied 1: De vraag verhelderen en aansluiten bij de behoefte van de cliënt

1 De begeleider EVB+ is in staat via verdieping en analyse de werkelijke behoefte en mogelijkheden van iemand met EVB+ duidelijk te krijgen, zodat de ondersteuning aansluit bij diens werkelijke behoefte en mogelijkheden.

(Verbijzondering van competentie 1.1 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- heeft inzicht in basale menselijke behoeften;		X	X	X	X
- is in staat om kennis over de doelgroep te benutten om de situatie en het gedrag van de persoon met EVB+ te begrijpen;		X	X	X	X
- realiseert zich dat ouders en verwanten een waardevolle bron zijn voor begrip van de specifieke behoeften en mogelijkheden van de cliënt;		X	X	X	X
- kan (vroegtijdig) signalen van de persoon met EVB+ interpreteren om de behoeften en de mogelijkheden van de persoon met EVB+ te achterhalen;		X	X	X	X
- staat continu open voor de kenbaar gemaakte wensen en behoeften van de persoon met EVB+;	X	X	X	X	X
- is in staat om de eigen interpretatie te toetsen bij collega's, gedragsdeskundigen, ouders of familie;		X	X	X	X
- is in staat om integratief holistisch te kijken naar de persoon met EVB, op zoek naar de betekenis van het gedrag dat de persoon vertoont;			X	X	X
- kan betekenis geven aan het gedrag van de persoon met EVB+ op basis van zijn levensverhaal en het actuele persoonsbeeld.		X	X	X	X

1. Dit begrip staat voor alle vormen van ondersteuning: visueel, tactiel en anders.

Competentiegebied 1: De vraag verhelderen en aansluiten bij de behoefte van de cliënt

2 De begeleider EVB+ is in staat om het gedrag, de gezondheidssituatie en de ontwikkeling van de persoon met EVB+ te observeren en veranderingen te signaleren en de dagelijkse begeleiding hierop aan te passen, waardoor zij het ondersteuningsplan kan opstellen en steeds kan aanpassen aan de behoefte en de situatie van de persoon met EVB+.

(Verbijzondering van competentie 1.2 uit het Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- is in staat om specifieke kennis over de persoon met EVB+ te benutten om de situatie en het gedrag te begrijpen en de ondersteuning daarop af te stemmen;		X	X	X	X
- herkent en is alert op kleine signalen, verbaal en non-verbaal gedrag zoals gezichtsuitdrukkingen, lichaamstaal, stemmingen, gebaren, geluiden en bewegingen;	X	X	X	X	X
- is bedacht op factoren in de leefomgeving die veranderd kunnen zijn;		X	X	X	X
- herkent de invloed van gezondheidsproblemen, veranderingen in de fysieke of sociale omgeving e.d. op het functioneren van de persoon met EVB+ en stemt hier de ondersteuning op af;		X	X	X	X
- herkent de (bij)werking van medicijnen;		X	X	X	X
- herkent en signaleert kleine veranderingen en plaatst deze binnen het totaalbeeld van lichamelijke, communicatieve en ontwikkelings- of functioneringsmogelijkheden van de persoon met EVB+;		X	X	X	X
- werkt methodisch aan de relatie met en de competentie-opbouw van de persoon met EVB+;		X	X	X	X
- toetst de analyses en interpretaties bij anderen (collega's, arts, gedragskundige, verwanten et cetera);		X	X	X	X
- kan adequaat anticiperen op veranderende behoeften van de persoon met EVB+;		X	X	X	X
- is in staat om op basis van de specifieke kennis over de persoon met EVB+ een individueel ondersteuningsplan op- en bij te stellen.		X	X	X	X

Competentiegebied 2: De cliënt ondersteunen

3 De beroepskracht is in staat zorg te verlenen en de ondersteuning aan te laten sluiten bij de wensen en behoeften van de cliënt, afgestemd op het leven van de cliënt, waarbij ouders en andere verwanten belangrijke experts zijn en daarmee partners in de zorg.

(Verbijzondering van competentie 2.1 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- kan een relatie opbouwen met de persoon met EVB+	X	X	X	X	X
- weet welke ondersteuning (bejegening, activiteit, methodiek et cetera) bij de persoon met EVB+ goed of minder goed aansluit bij diens behoeften, en kan dit overbrengen aan collega's en verwanten;			X	X	X
- kan kennis over de persoon met EVB+ overdragen aan derden binnen de verschillende leefgebieden;		X	X	X	X
- monitort aanpassingen in de begeleiding van de persoon met EVB+;			X	X	X
- is in staat om, ook wanneer sprake is van tijdsdruk, bij de dagelijkse handelingen aan te sluiten bij het tempo en ritme van de persoon met EVB+;	X	X	X	X	X
- kan 'denken in kleine stapjes'; ziet kleine successen in de begeleiding en kan aanvaarden en erbij blijven als het niet lukt om echt vooruitgang te maken;	X	X	X	X	X
- kan de ondersteuning bij eten en drinken aanpassen aan de mogelijkheden van persoon met EVB+ en tijdig signaleren bij problemen;		X	X	X	X
- is in staat om zowel fysieke verzorging te bieden (zorgen voor) als begeleidende ondersteuning (zorgen dat);	X	X	X	X	X
- kan (door voorspelbaar en betrouwbaar te zijn) de omgeving afstemmen op de persoon met EVB+ zodat hij/zij kan functioneren, ook als onverwachte dingen gebeuren;	X	X	X	X	X
- zorgt ervoor dat verzorgingsmomenten aangename contactmomenten zijn;	X	X	X	X	X
- zorgt voor fijne eetsituaties en gezonde voeding en heeft aandacht voor eet- en drinkproblematiek en spijsverteringsproblematiek;		X	X	X	X

- zorgt er voor dat elke handeling te volgen is voor de persoon met EVB+;	X	X	X	X	X
- is in staat om plezier met de persoon met EVB te beleven en positieve ervaringen toe te voegen aan het leven;	X	X	X	X	X
- kan de persoon met EVB+ ondersteunen bij diverse gemoedstoestanden en bij praktische, sociale, ethische en levensbeschouwelijke zaken;		X	X	X	X
- zorgt voor een goed slaap-waakritme;		X	X	X	X
- kan de persoon met EVB+ ondersteunen bij ziekte en bij ingrijpende gebeurtenissen.		X	X	X	X

Competentiegebied 2: De cliënt ondersteunen

4 De begeleider EVB+ is in staat randvoorwaarden te scheppen, zodat de persoon met EVB+ een zo goed mogelijk leven kan leiden.

(Verbijzondering van competentie 2.3 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- is zich bewust van de invloed van (veranderingen in) de fysieke of sociale omgeving op de gemoedstoestand en het gedrag van de persoon met EVB+;		X	X	X	X
- is alert op tekenen van het verstoren van het welbevinden (pijn, lichamelijk ongemak, infecties, gedragsproblematiek);	X	X	X	X	X
- is in staat om (met hulp van een gedragskundige of orthopedagoog) de inrichting van de ruimte en het gebruik van hulpmiddelen en materialen af te stemmen op de individuele persoon met EVB+ en de situatie van het moment.		X	X	X	X

Competentiegebied 2: De cliënt ondersteunen

5 De begeleider EVB+ is in staat de persoon met EVB+ zo te activeren en te stimuleren dat deze de mogelijkheden heeft om zich optimaal te ontwikkelen en zo veel mogelijk zeggenschap over zijn leven heeft.

(Verbijzondering van competentie 2.4 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- heeft kennis van activerings-, stimulerings- en ontwikkelingsmogelijkheden bij mensen met een matige tot (zeer) ernstige verstandelijke beperking;		X	X	X	X
- heeft oog voor de initiatieven die de persoon met EVB neemt (ook als dat geen echte initiatieven zijn, maar gedrag dat voorkomt uit angst), geeft regie en autonomie waar mogelijk, biedt betrouwbaarheid en houvast, maar vooral ook plezier en welbevinden;	X	X	X	X	X
- kan bij het ondersteunen van de persoon met EVB+ aansluiten op diens cognitieve en emotionele niveau;		X	X	X	X
- kan gebruik maken van activerings- en stimuleringstechnieken die aansluiten bij de mogelijkheden en beperkingen, tempo en alertheid van de persoon met EVB+;		X	X	X	X
- kan, in afstemming met de betrokken disciplines, de juiste keuze maken uit de beschikbare methoden en technieken voor activering en stimulering en kan deze inzetten, rekening houdend met de situatie van het moment;		X	X	X	X
- nodigt de persoon met EVB+ uit om zelf initiatief te nemen;		X	X	X	X
- biedt herhaling en oefening en is hierin geduldig en vasthoudend.		X	X	X	X

Competentiegebied 2: De cliënt ondersteunen

6 De begeleider EVB+ is in staat om voorwaarden te scheppen waarvoor wordt voorzien in de behoeften van de persoon met EVB+.

(In het Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg is dit geen aparte competentie.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- heeft interesse in de persoon met EVB+ en is in staat om diens mogelijkheden, behoeften en interesses te zien en voorop te stellen;	X	X	X	X	X
- heeft inlevings- en incasseringsvermogen, is emotioneel stabiel, is in staat zijn tot zelfreflectie en straalt veiligheid uit;		X	X	X	X
- kan, onder andere op basis van het individuele dagprogramma, de dagstructuur in de tijd aanwenden om potentiële spanningsbronnen voor te zijn;		X	X	X	X
- kan dagprogramma's maken die zijn afgestemd op de behoeften van de groep en van het individu en aansluiten bij de competenties van de medewerkers;			X	X	X
- is gericht op het achterhalen van de oorzaken van moeilijk verstaanbaar gedrag en van de boodschap achter dat gedrag;		X	X	X	X
- verdiept zich in de achtergronden van moeilijk verstaanbaar gedrag bij de persoon met EVB+ en weet welke situaties voor die persoon een verhoogd risico vormen;		X	X	X	X
- kan samenwerken met collega's met het oog op het vervullen van de behoeften van de persoon met EVB+;	X	X	X	X	X
- kan samenwerken met deskundigen met het oog op het vervullen van de behoeften van de persoon met EVB+;		X	X	X	X
- is alert op signalen dat de behoefte van de persoon met EVB+ niet wordt vervuld – zoals onrust en oplopende spanningen – en kan hierop adequaat anticiperen;		X	X	X	X
- is zich bewust van de eigen rol (houding, handelingen, emoties) bij het ontstaan en het verloop van moeilijk verstaanbaar gedrag bij de persoon met EVB+;	X	X	X	X	X
- zegt van tevoren wat er wordt verwacht en kan voorleven (voordoen) wat er wordt bedoeld;		X	X	X	X
- kan de ruimte inrichten en de verdeling van personen in de ruimte benutten om in ieders behoefte te voldoen;		X	X	X	X
- is in staat een adequaat signaleringsplan op te stellen.			X	X	X

Competentiegebied 3: Communicatie en contact

7 De begeleider EVB+ is in staat om een vertrouwensband op te bouwen met de persoon met EVB+, zodat die zich veilig en op zijn gemak voelt.

(Verbijzondering van competentie 3.1 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- behandelt de persoon met EVB+ als een mens met normale menselijke behoeften, met respect en acceptatie en speelt in op de positieve aspecten van de cliënt;	X	X	X	X	X
- is in staat om zich in te leven in de persoon met EVB+ en om te gaan met de afhankelijkheid van de persoon met EVB+;	X	X	X	X	X
- heeft een positieve grondhouding naar zichzelf toe en naar anderen ('ik ben oké, jij ben oké');	X	X	X	X	X
- is geduldig, rustig en flexibel, voorspelbaar, geeft het voorbeeld en vraagt na of de persoon met EVB+ hem of haar heeft begrepen en stuurt waar nodig bij;	X	X	X	X	X
- toont echte interesse, empathie en medeleven;	X	X	X	X	X
- heeft oog en aandacht voor de persoon met EVB+ en streeft een vertrouwensvolle omgang met die persoon na zodat die invloed kan uitoefenen op haar of zijn leven en op de omgeving.	X	X	X	X	X
- realiseert zich dat de relatie en de (kwaliteit van de) interactie met de persoon met EVB+ essentieel is in de ondersteuning;	X	X	X	X	X
- kan het eigen gedrag en de activiteiten aanpassen aan de verschillen in behoeften, wensen en capaciteiten tussen de verschillende mensen met EVB+;	X	X	X	X	X
- zet haar of zijn eigen emoties, houding en gedrag in de begeleiding in en is zich bewust van de impact daarvan op de persoon met EVB+;	X	X	X	X	X
- is in staat non-verbaal gedrag te begrijpen als communicatie-uiting van de persoon met EVB+;		X	X	X	X
- is in staat (door 'klein' te kijken) een relatie met de persoon met EVB+ aan te gaan op basis van respect, openheid en echte aandacht en biedt nabijheid, ook als de persoon met EVB+ veel spanning ervaart;	X	X	X	X	X
- kan informatie vertalen in een vorm die herkenbaar is voor de persoon met EVB+;		X	X	X	X

- heeft oog voor de mogelijkheden van de persoon met EVB+ en is erop gericht die de eigen mogelijkheden en invloed op de omgeving te laten ervaren;		X	X	X	X
- is alert op verschillen tussen taalproductie en taalbegrip en kan daarbij aansluiten;		X	X	X	X
- kan de gedragsuitingen van de persoon met EVB+ opmerken, (her)kennen en het eigen handelen (zowel inhoud, tempo en wijze waarop) afstemmen op de veronderstelde vraag (afgelezen uit het gedrag) van de persoon.		X	X	X	X

Competentiegebied 3: Communicatie en contact

8 De begeleider EVB+ is in staat de cliënt te ondersteunen bij het opbouwen van een netwerk en daarmee samen te werken.

(Verbijzondering van competentie 3.2 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- is zich bewust van de ervaringen van ouders en andere directe familieleden in de zorg voor hun kind/ familielid en van de impact die de zorg van hun familielid heeft (gehad) op het leven van de ouders en andere familieleden;		X	X	X	X
- nodigt ouders en familieleden uit en helpt hen om een rol te spelen in het leven van de persoon met EVB+;		X	X	X	X
- werkt samen met verwanten en benut ervaringen en expertise van ouders en familieleden in de dagelijkse zorg;		X	X	X	X
- bevordert de contacten tussen de persoon met EVB+ en huisgenoten;	X	X	X	X	X
- stimuleert de autonomie van de persoon met EVB+ in het sociale verkeer;		X	X	X	X
- zoekt naar passende activiteiten om mensen met EVB+ meer te laten deelnemen aan het sociale verkeer;	X	X	X	X	X
- is alert op risicofactoren in het sociale verkeer;		X	X	X	X
- legt voor en met de persoon met EVB+ externe contacten, is daarbij intermediair en is in staat om diens belangenbehartiger te zijn;		X	X	X	X
- is in staat om met verwanten samen te werken, met het oog op het benutten van ervaringskennis.			X	X	X

Competentiegebied 3: Communicatie en contact

9 De begeleider EVB+ is in staat om diverse communicatiemethoden en technieken in te zetten en op verschillende niveaus te communiceren met de cliënt, waardoor ook bij bemoeilijkte communicatiemogelijkheden aangesloten wordt bij het niveau en de beleving van de persoon met EVB+.

(Verbijzondering van competentie 3.3 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- heeft kennis van communicatiemethoden en -technieken voor mensen met EVB+ met een matige tot zeer ernstige verstandelijke beperking;		X	X	X	X
- zoekt samen met verwanten naar mogelijkheden voor communicatie;		X	X	X	X
- kan verwanten waar nodig handvatten bieden in de omgang met de persoon met EVB+;			X	X	X
- stemt indien nodig multidisciplinair af over de in te zetten communicatiemethoden en technieken;			X	X	X
- kan gebruik maken van communicatiemethoden en -technieken die aansluiten bij de mogelijkheden en beperkingen van de individuele persoon met EVB+;	X	X	X	X	X
- stemt de toegepaste communicatie(techniek) voortdurend af op de situatie van het moment;	X	X	X	X	X
- is interactief ingesteld en is continu alert op nieuwe/ mogelijke vormen van interactie.		X	X	X	X

Competentiegebied 5: Gedrag

10 De begeleider EVB+ is in staat op respectvolle en heldere wijze op te treden bij agressie, onverwachte, lastige en/of crisissituaties, zodat de persoon met EVB+ leert van de gebeurtenis en/of zijn omgeving geen gevaar loopt.

(Verbijzondering van competentie 5.1 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- is zich bewust van de eigen houding, kan de eigen emoties hanteren en overzicht houden bij spanningen en escalaties;		X	X	X	X
- is zich bewust van de eigen rol bij het ontstaan en het verloop van moeilijk verstaanbaar gedrag;		X	X	X	X
- is constant alert op veranderingen in het gedrag van de persoon met EVB+ (zoals onrust of oplopende spanningen) en rondom die persoon (context, begeleiders, begeleiding) en ziet dit als een signaal dat diens behoefte niet is vervuld;		X	X	X	X
- kan snel schakelen;		X	X	X	X
- gebruikt het signalerings- of handelingsplan om spanningsbronnen of escalatie van gedrag voor te zijn;		X	X	X	X
- schakelt bij oplopende spanning zo nodig preventief de hulp van collega's in;	X	X	X	X	X
- kent haar eigen (on)mogelijkheden en laat zo nodig de begeleiding van de persoon met EVB+ door een collega overnemen;	X	X	X	X	X
- kent de voor de persoon met EVB+ specifieke manieren om te de-escaleren en kan deze toepassen;		X	X	X	X
- kan veiligheidstechnieken toepassen, zodanig dat de persoon met EVB+ en anderen inclusief zichzelf niet worden geschaad en de relatie behouden blijft, om potentiële spanningen te voorkomen;		X	X	X	X
- kan onder alle omstandigheden gericht zijn op het in stand houden van de relatie met de persoon met EVB+;		X	X	X	X
- kan moeilijk verstaanbaar gedrag van de persoon met EVB+ relateren aan diens beperkingen en aan de omstandigheden, en trekt zich dit niet persoonlijk aan;	X	X	X	X	X
- bespreekt de eigen emoties, spanningen en dilemma's met collega's en eventueel met deskundigen;	X	X	X	X	X
- kan ethisch reflecteren op eigen handelen in stresssituaties;		X	X	X	X

- kan ervaringen met moeilijk verstaanbaar gedrag (omstandigheden, verloop, oplossingen) benutten bij de ondersteuning van de persoon met EVB+ en bij het voorkomen van herhaling;		X	X	X	X
- durft bespreekbaar te maken als zaken niet goed gaan bij zichzelf of bij anderen, vraagt daarbij om hulp en accepteert die hulp.	X	X	X	X	X

Competentiegebied 5: Gedrag

11 De begeleider EVB+ is in staat om op een verantwoorde wijze het gebruik van vrijheidsbeperkende maatregelen zo veel mogelijk te beperken en af te bouwen, zodat de persoon met EVB+ niet onnodig in zijn vrijheid wordt belemmerd en de risico's aanvaardbaar zijn.

(Verbijzondering van competentie 5.8 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- is zich bewust van de gevolgen van vormen van vrijheidsbeperking voor de persoon met EVB+;	X	X	X	X	X
- kent vrijheidsbeperkende middelen en kan deze op correcte wijze hanteren;		X	X	X	X
- kent en staat open voor alternatieven voor vrijheidsbeperkende middelen;		X	X	X	X
- is er op gericht vrijheidsbeperking voor de persoon met EVB+ zo veel mogelijk te beperken (zo min mogelijk, zo licht mogelijk en zo kort mogelijk) en af te bouwen;		X	X	X	X
- past vrijheidsbeperkende middelen toe op basis van gemaakte afspraken;		X	X	X	X
- is gericht op afbouw van vrijheidsbeperkende middelen;			X	X	X
- kan het gebruik van vrijheidsbeperkende middelen in het methodisch proces inpassen;			X	X	X
- betreft de persoon met EVB+ en/of zijn wettelijke vertegenwoordiger bij (afspraken over) vrijheidsbeperking;			X	X	X
- toetst het eigen handelen in verband met vrijheidsbeperkende middelen bij collega's en evt. bij deskundigen;		X	X	X	X
- agendeert het gebruik van vrijheidsbeperkende middelen in het multidisciplinair overleg en andere relevante overlegvormen;			X	X	X
- kan wettelijke regelgeving en richtlijnen m.b.t. vrijheidsbeperking vertalen naar concreet handelen en overdragen aan collega's.			X	X	X

Competentiegebied 6: Regie en coördinatie

12 De begeleider EVB+ is in staat om samen te werken en af te stemmen met familieleden van de persoon met EVB+ om ervoor te zorgen dat die optimaal wordt ondersteund.

(Verbijzondering van competentie 6.2 uit het Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- nodigt de familie van de persoon met EVB+ uit om actief betrokken te zijn bij de zorg en ondersteuning en werkt met hen samen om de zorg en ondersteuning aan de persoon met EVB+ te verbeteren;		X	X	X	X
- erkent de wezenlijke rol van familieleden bij de zorg en begeleiding aan de persoon met EVB+, waaronder de rol als kennishouder;	X	X	X	X	X
- neemt de familie mee in de visie van waaruit de organisatie werkt;		X	X	X	X
- is goed bereikbaar en aanspreekbaar voor de familie van de persoon met EVB+ en communiceert op een open, transparante en eerlijke manier met familie;	X	X	X	X	X
- neemt regelmatig de tijd om familie te informeren over het welzijn van de persoon met EVB+ (zowel goed als slecht nieuws) en over veranderingen in de situatie rondom de persoon met EVB+ (context, begeleiders, begeleiding);		X	X	X	X
- controleert of familie zich voldoende geïnformeerd voelen of dat zij meer, dan wel extra informatie nodig hebben;			X	X	X
- geeft aandacht aan de impact van het hebben van een kind met EVB+ op ouders en andere familieleden;	X	X	X	X	X
- geeft de familie van de persoon met EVB+ begrijpelijke informatie over mogelijke soorten ondersteuning en dienstverlening en over de beperking van de persoon met EVB+;			X	X	X
- helpt familieleden bij het evalueren van mogelijkheden voor behandeling en bij het nemen van realistische beslissingen.			X	X	X
- kan zo nodig met ouders in gesprek gaan over de manier waarop zij met hun eigen familielid of met huisgenoten omgaan.			X	X	X

Aanpak

Kennis over de ondersteuning van doelgroepen en de veranderde en nieuwe competenties van begeleiders in de gehandicaptenzorg, die werken met doelgroepen zoals mensen met EVB+, is allereerst verzameld door literatuurstudie. Bronnen daarvoor waren dissertaties, wetenschappelijke tijdschriftartikelen, scripties en boeken. Een belangrijke bron waren de leidraden 'Perspectief op Persoonsgerichte Zorg' die in 2021 door de VGN zijn opgesteld voor het ondersteunen van diverse doelgroepen. Op basis van de kennis uit de schriftelijke bronnen is voor elk profiel een eerste bijstelling gemaakt van de beschrijving van de doelgroepen en de competenties. Daarbij zijn tegelijkertijd de competentieprofielen, die zijn opgesteld in de periode 2007-2009, afgestemd op het in 2022 vernieuwde beroepscompetentieprofiel van de begeleider.

De bijgestelde competentieprofielen zijn vervolgens voorgelegd aan diverse inhoudsdeskundigen, vooral begeleiders zelf, medewerkers van kennis- of belangenorganisaties van doelgroepen en gedragsdeskundigen. Doel daarvan was om na te gaan of de inhoud van de competentieprofielen correct is, actueel en volledig. Raadpleging van de deskundigen gebeurde in de regel een-op-een. In enkele gevallen zijn de competentieprofielen besproken in gezamenlijk overleggen, bijvoorbeeld van praktijkopleiders, begeleiders en managers.

Als laatste stap is het commentaar van de deskundigen verwerkt. Belangrijkste wijzigingen ten opzichte van de eerdere versies van de competentieprofielen zijn de actualisatie van de beschrijving van de doelgroepen en het toevoegen of laten vervallen van competenties. Dat laatste was vooral het geval als competenties niet specifiek waren voor het ondersteunen van een specifieke doelgroep, maar tot de basiscompetenties van elke begeleider behoren. Tenslotte zijn alle beroepscompetentieprofielen Specifieke Doelgroepen redactioneel in één lijn gebracht.

Bronnen

Arensbergen, C. van en S. Liefhebber (2005). *Landelijk competentieprofiel beroepskrachten primair proces gehandicaptenzorg*. Utrecht: NIZW.

Beurden, K. van, F. R. Vereijken, N. Frielink & P. J. C. M. Embregts (2024). The needs of family members of people with severe or profound intellectual disabilities when collaborating with healthcare professionals: a systematic review. *Journal of Intellectual Disability Research* doi: 10.1111/jir.13199.

Bisschops, E. & M. Leeflang (2023). Moeilijk verstaanbaar gedrag (MVG) kan voorkomen bij alle cliënten of cliëntgroepen binnen de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking. In NTz, nr. 4, p. 146-147.

Bovenkamp, Celine van den, Hendrikje Orlik & Lisa-Mary Botterman (2021). *Beroepscompetentieprofiel EVB+. Een praktijkonderzoek naar de concretisering van het beroepscompetentieprofiel EVB+*. Nijmegen: HAN, Lectoraat Ethiek van Verbinding voor mensen met een Verstandelijke Beperking.

Bureau HHM (2021). *Perspectief op persoonsgerichte zorg. Mensen met een (zeer) ernstige verstandelijke beperking en een intensieve zorgvraag*. Geraadpleegd op 12 november 2024, van <https://www.vgn.nl/leidraad>

Embregts et al. (2019). *Multidisciplinaire Richtlijn Probleemgedrag bij volwassenen met een verstandelijke beperking*. NVAVG, 2019.

Hermesen, Maaike, Lina Rooijackers, Rianne Simons, Roy Otten, Hennie van Veen, Renske Koordeman & Angela Prudon (2022). Building high-quality interpersonal staff-client relationships with people with severe to profound intellectual disabilities and challenging behaviour: Insights of professionals and relatives. *Journal of Intellectual Disabilities*, 0(0), 1-18. sagepub.com/journals-permissions DOI: 10.1177/17446295221131443 journals.sagepub.com/home/ji

Sohier, Jody, Joke van der Meer, Helga Unger, Petri Embregts, Lex Hendriks & Will Bongaerts (2021). *Wat vinden ouders van mensen met een ernstige verstandelijke beperking en ernstige gedragsproblemen belangrijk in de begeleiding van hun kind?* Nijmegen: HAN. Lectoraat Zorg voor mensen met een verstandelijke beperking.

Deskundigen

Lieske Bosschaar	kwaliteitscoördinator en Meezorg coördinator bij SOVAK
Joyce van Evert	locatiemanager bij Gemiva
Inge Ijzerdoorn	senior recruiter bij Dichterbij Sovak
Wilma Klaassen	sociaal werker en moeder van een kind met EVB+
Dion Melker	coördinerend begeleider en trainer Triple-C & Samen Houvast bij 's Heeren Loo
Eline Roelofsen	coördinator Kennisplatform EVB+
Remke Schaap	clustermanager bij Amerpoort

1. De vraag verhelderen en aansluiten bij de behoefte van de cliënt
 - 1.1 **De werkelijk behoefte van de cliënt helder krijgen**

De beroepskracht is in staat via verdieping en analyse vanuit de gekozen methodiek de werkelijke behoefte van de cliënt duidelijk te krijgen, zodat de ondersteuning aansluit bij de werkelijke behoefte van de cliënt.
 - 1.2 **Observeren en veranderingen signaleren om het ondersteuningsplan op te stellen**

De beroepskracht is in staat om het gedrag, de gezondheids-situatie en de ontwikkeling van de cliënt te observeren en veranderingen te signaleren, waardoor zij het ondersteuningsplan kan opstellen en steeds kan aanpassen aan de behoefte van de cliënt.
2. De cliënt ondersteunen
 - 2.1 **Persoonsgerichte zorg verlenen**

De beroepskracht is in staat zorg te verlenen de ondersteuning aan te laten sluiten bij de wensen en behoeften van de cliënt, afgestemd op het leven van de cliënt, waarbij ouders en andere verwanten belangrijke experts zijn en daarmee partners in de zorg.
 - 2.2 **Situationeel begeleiden**

De beroepskracht is in staat op flexibele wijze situationeel te begeleiden, zodat de cliënt op een passende manier wordt geholpen en zich zo zelfstandig mogelijk kan ontwikkelen.
 - 2.3 **Randvoorwaarden scheppen**

De beroepskracht is in staat randvoorwaarden te scheppen, zodat de cliënt een optimale woon- en leefsituatie heeft.
 - 2.4 **De cliënt motiveren en stimuleren**

De beroepskracht is in staat de cliënt te motiveren en te stimuleren, zodat hij zo zelfstandig mogelijk leeft, zo veel als kan verantwoordelijkheid draagt en zich optimaal kan ontwikkelen.
 - 2.5 **Talenten van de cliënt ontwikkelen**

De beroepskracht is in staat om talenten van de cliënt te ontdekken, te stimuleren en te ontwikkelen op planmatige en systematische wijze.
 - 2.6 **Verpleegtechnische handelingen uitvoeren**

De beroepskracht is in staat verpleegtechnische handelingen zo nauwgezet en secuur mogelijk uit te voeren, waardoor de kans op letsel bij cliënten zo veel mogelijk wordt beperkt.

3. Communicatie en contact

3.1 Een vertrouwensband met de cliënt opbouwen

De beroepskracht is in staat om een vertrouwensband met de cliënt op te bouwen, zodat de cliënt zich veilig en op zijn gemak voelt.

3.2 Met de cliënt een netwerk opbouwen en daarmee samenwerken

De beroepskracht is in staat een netwerk op te bouwen en samen te werken, waardoor de cliënt minder afhankelijk wordt van het professionele circuit.

3.3 De communicatie afstemmen op de cliënt

De beroepskracht is in staat om diverse communicatiemethoden en technieken in te zetten en op verschillende niveaus te communiceren met de cliënt, waardoor ook bij bemoeilijkte communicatiemogelijkheden aangesloten wordt bij het niveau en de beleving van de cliënt.

3.4 Helder schriftelijk communiceren

De beroepskracht is in staat zich helder schriftelijk uit te drukken waardoor de boodschap helder en controleerbaar is voor anderen.

4. Gestructureerd, methodisch en kostenbewust werken

4.1 Methodisch werken

De beroepskracht is in staat methodisch te werken, waardoor de werkwijze betrouwbaar is en het ondersteuningsplan goed onderbouwd en consistent is.

4.2 Prioriteiten stellen

De beroepskracht is in staat om prioriteiten te stellen, waardoor zij het eerst de activiteiten op zich neemt die het meest urgent zijn.

4.3 Kostenbewust werken

De beroepskracht is in staat om met de beschikbare middelen en mogelijkheden een maximaal resultaat te bereiken.

4.4 Duurzaam werken

De beroepskracht werkt duurzaam.

5. Gedrag

5.1 De cliënt respectvol bejegenen

De beroepskracht bejegt de cliënt respectvol.

5.2 Vasthoudend zijn

De beroepskracht kan het proces gaande te houden, ook al vormen zich soms grote obstakels en zijn de resultaten teleurstellend, waardoor de cliënt kan blijven rekenen op ondersteuning in moeilijke tijden.

5.3 De eigen grenzen bepalen en daarnaar handelen

De beroepskracht is in staat haar grenzen te bepalen voor zichzelf en in de omgang met de cliënt en daarnaar te handelen, zodat ze met plezier werkt en de cliënt weet waar hij aan toe is.

5.4 De grenzen van de eigen bekwaamheid en verantwoordelijkheid kennen

De beroepskracht kent de grenzen van haar bekwaamheid en verantwoordelijkheid, zodat de kwaliteit van de hulpverlening verantwoord is.

5.5 Beslissingen nemen in geval van conflicten

De beroepskracht is in staat beslissingen te nemen in geval van conflicterende meningen, waardoor kwesties worden opgelost.

5.6 Betrokkenheid tonen en afstand nemen

De beroepskracht is in staat om met belangstelling en interesse te luisteren en zichzelf in te zetten zonder door te schieten in over-betrokkenheid, waardoor de cliënt zich gehoord voelt en de ruimte ervaart om zijn verhaal kwijt te kunnen.

5.7 De veiligheid bewaken

De beroepskracht is in staat op respectvolle en heldere wijze op te treden bij agressie, onverwachte, lastige en/of crisissituaties, zodat de cliënt leert van de gebeurtenis en/of zijn omgeving geen gevaar loopt.

5.8 Wet- en regelgeving toepassen

De beroepskracht is in staat in de omgang met de zorgvrager specifieke wet- en regelgeving in het dagelijkse werk (Arbowet, BoPZ, Blg, WgBo, WBP, WIZ, WMo, Jeugdwet, klachtrecht, Participatiewet, medezeggenschap, bewindvoering et cetera) toe te passen, waardoor de cliënt passend geholpen wordt binnen de wettelijke kaders.

6. Regie en coördinatie

6.1 Samenwerken en afstemmen

De beroepskracht is in staat samen te werken en af te stemmen met collega's en personen binnen en buiten de organisatie, waardoor de cliënt optimale hulpverlening krijgt.

6.2 Samenlevingsgericht werken

De beroepskracht is in staat om samenlevingsgericht te werken, waardoor de cliënt kan deelnemen aan de samenleving.

6.3 Omgevingsgericht werken

De beroepskracht is in staat het netwerk van de cliënt en andere zorgverleners en partijen in de omgeving (wijk, buurt of dorp) te betrekken bij het realiseren van de ambities van de cliënt en gebruik te maken van de mogelijkheden die de omgeving daarvoor biedt, zodanig dat met het netwerk, buurtbewoners, zorgverleners en andere partijen wordt samengewerkt aan het vergroten van de eigen regie van cliënten over hun leven.

6.4 Regie voeren

De beroepskracht is in staat om in dialoog met de cliënt de regie te voeren, waardoor de cliënt een samenhangend aanbod krijgt.

6.5 Ondernemen en kansen zien

De beroepskracht is in staat om initiatief te tonen en te denken in mogelijkheden, waardoor kansen worden gezien en benut.

7. Werken als professional in een professionele organisatie

7.1 Voorwaarden creëren om professioneel en prettig te werken

De beroepskracht is in staat voor zichzelf bepaalde voorwaarden te creëren en te organiseren, waardoor zij optimale omstandigheden realiseert om professioneel en prettig te werken.

7.2 Reflecteren op eigen handelen en deskundigheid bevorderen

De beroepskracht is in staat om te reflecteren op het eigen handelen en actief op zoek te gaan naar informatie, waardoor ze een bijdrage levert aan haar eigen ontwikkeling en haar eigen deskundigheid en professionaliteit.

7.3 Kwaliteitsverbetering en innovaties

De beroepskracht is in staat om mee te werken aan de kwaliteitsverbetering van de organisatie en aan innovaties en kwaliteitsverbetering van de zorginhoud.

7.4 Inwerken en begeleiden van stagiaires, nieuwe collega's en vrijwilligers

Inwerken en begeleiden van stagiaires, nieuwe collega's en vrijwilligers.

Colofon

Dit *Competentieprofiel EVB+* is een uitgave van de Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland (VGN).

VGN
Postbus 413
3500 AK Utrecht

T 030 - 27 39 300
E info@vgn.nl
W www.vgn.nl/competentieprofielen

Ontwerp: Reinoud van Hasselt

Juli 2026
Dit is een nieuwe versie van het *Competentieprofiel EVB+* uit 2014.

De Stichting Arbeidsmarkt Gehandicaptenzorg (STAG) heeft het ontwikkelen van de inhoud van dit nieuwe profiel EVB+ gefinancierd.

Stichting Arbeidsmarkt
Gehandicaptenzorg

STAG

